

KÖZÖS EMLÉKEZET BIHARBAN

KOCSIS CSABA

Magyarországon megjelent egy tanulmány csonka Biharról, amelyet még tovább szabdalt a közigazgatási reform 1950-ben. Egy része Békésbe került. Mikita István azt mondta nekem egyszer egy interjúban, hogy kilenc színmagyar községet azért kellett Békés megyéhez kapcsolni, hogy a szlovákság számarányát csökkentsék. Mi igaz ebből, mi nem, én azt nem tudom, nem is tisztem kideríteni, de az eredménye most már kézzelfogható a változásnak, no nem a nemzetiség számarányának csökkenésére gondolok, hanem arra, hogy egy közelmúltban végzett felmérés szerint a sarkadiak közel 70%-a úgy vélte, a település mindig is Békés megyéhez tartozott. Hajdú-Biharban pedig az új járások szabdalták fel a bihari öntudatot, de Berettyóújfalu és környéke „még tartja magát”. Ahogy Nadányi írta: „Él Bihar! Élteti szent hite!”

Nagyszalonta is Biharország része. Milyen is lehet – tűnődtem az első utam során – Arany János, Sinka István, Zilahy Lajos városa? Nagy Márton tudott érte lelkesedni. De ki is az a Nagy Márton? Az 1965-ben kiadott Magyar Irodalmi Lexikon szerint a Nagyváradon jogot végzett fiatalember 1883-ban Berettyóújfaluban szolgabíró, majd 1889-ben főszolgabíró lett Nagyszalontán. 1878-tól dolgozott a *Nagyvárad*, a *Bihar*, a *Bihar megyei Lapok*, *Szabadság* című lapoknak. Szerkesztette a *Rendelési Közlöny* c. nagyszalontai lapot, 1893-tól a *Nagy-Szalonta és Vidéke* (később *Szalontai Lapok*) szerkesztője is volt. A lexikon nem tesz említést két könyvéről, amelyet a Bihari Múzeumban forgattam. A *Régi idők régi emberek* 1925-ben a *Régi nevek régi regék* 1927-ben jelent meg Nagyváradon. Ebből a két könyvből válogattam és szerkesztettem a Bihari Füzetek 22. számát, a *Sárréti társas életet*. A füzet első írása a kismarjai pályakezdekről szó. Az utolsó darab pedig a *Nagyszalonta* címet viseli, és *Borúra derű* alcimmal így kezdődik: „*Szalonta! Másfél évtizedig én édes otthonom, gyermekeim szülőföldje és legszebb férfikorom vidám tanyája, második hazám! Üdvözöllek szerény emlékiratomban.*” Pedig vigasztalan fogadtatásban részesült. Kezdetben csak macskazene és ablakverés volt a fogadj isten a városban, de tíz év elteltével megünnepelték a derék polgárok a napot, melyen szalontai földre lépett. Hatalmas fejlődésről ad számot, és lelkesedése szinte határtalan: „*A kaszinó a bérelt rozoga helyiségből saját díszes csarnokába vonul, hol hatalmas táncterem és parkirozott nyári helység tekepályával, külön étkezővel áll készen téli, s nyári mulattságok rendezésére.*” A szalontai vöröskereszt és a barmódi pusztán zajló agárversenyek méltatása után még hevesebben dobog a szíve, ha az országos hírű Arany ünnepélyre gondol, „*mikor a hatalmas Toldy-téren Rádl Ödön aratja gyönyörű szónoklatainak legszebb diadalát, elbűvölve az Akadémia, Kisfaludy- és Petőfi Társaság jelen lévő büszkeségeit...*”

Sinka István azonban így emlékezik 1947-ben az elődök szellemi hagyatékára, így látja az arany örökséget az alulso országból.: „...Az a kis mezőváros, ahol én születtem,

és a síkátorban a fákkal beszélgettem: Nagyszalonta. Ott született Arany János. Biz az odavalósi parasztok nem sokat szenteltek ennek. Nemigen tudják, mit jelent nekik Arany. Talán az iskolában hallottak valamit felőle, aztán kifűtta a fejükből a szél. – Szalontán született? Hát ott született! Születtek ott sokan...” Azért nem ilyen sötét a Sinkai kép, mert aztán így folytatja: „No, de a jelenben és a jövőben készül már valami. Parasztságunk java már emelgeti az eget...”

Bizony születtek magyarságukat mindig is valló emberek. Zilahy Lajosnak is szobra van a templomkertben. De van-e köze ennek az embernek Berettyóújfaluhoz? Közvetlenül nincs, de itt is találtam egy-két parányi emlékmorzsát. Zilahy rendezte a *Halálos tavasz* című nagy sikerű filmet, amelynek ismert slágere Karády Katalin által vált híressé:

*Ez lett a veszted, mind a kettőnk veszte,
E csillagos mély, forró május este.
Mert ahogy ott csendben álltunk,
Lassan összeért a vállunk.*

*Váratlanul rohant reánk vágyunk, ez a furcsa láng,
Oltsd el hamar, oltsd el hamar, mert már a húsomba mar.*

*Ez lett a veszted, mind a kettőnk veszte,
A lelkünk egybe forrott akkor este.
Vadul, némán fogtuk egymás kezét,
És ezt te már nem téped soha se szét.*

Az internetes honlapon azt kérték: „Ha tudod, ki a szövegíró, jelezd nekünk!” Valóban sokan nem tudják, pedig szép az eredeti költemény, szebb, mint a sanzon. Lehet, hogy pontatlan a dalszöveg, mert a forrás bizonytalan, de az *Ezüst hálóval foglak* című verset hüen tudom tolmácsolni:

*De most megjártad, kedves, most az egyszer.
Ezüst hálóval foglak nem menekszel
A csillagos ég hálójába foglak,
nekem fogadsz szót, meg a csillagoknak.*

*Az volt a veszted, mind a kettőnk veszte,
az a csillagos júliusi este.
Kifeküdtünk a csillagfényre ketten,
a zöld kabátot is rád teríttem.*

*Tücsök ciripelt, aludtak már a fészkek
és én se néztem rád és te se énrám,
csak felfelé, a csillagokba, némán
s a csillagok mély csendben visszánéztek.
Csak a csillagok voltak és mi ketten!
A csillagok közt szálltunk! És ijedten
és görcsösen fogtuk egymás kezét.
És ezt te már nem téped soha szét.*

A költő roppant önérzetes volt, mikor meghallotta, „mit műveltek” a versével. Még a tiszteletdíjat sem akarta elfogadni. Egészen addig, míg meg nem tudta, hogy mennyi

pénzről is van szó. Ezt a történetet Nadányi Gertrúd, a bihari trubadúr lánya mesélte el. Nem ez a legjobb Nadányi Zoltán vers, de ez a szonon sokat segített abban, hogy országosan ismert költővé vált. És maradunk még Zilahy Lajosnál! Bakó Endre „Az Arany arc-kép nagyon ízlett” című cikkében több neves művész levelét közli 1978. december 23-án, amelyeknek a címzettje nem más, mint Debreczeni István, a megbecsült lelkész, Arany János egykori krónikása: „Kedves Pistám! – írja Zilahy – Sürgősen szükségem volna a keresztlevelémre, mert rövidesen megtartjuk az esküvőnket...”

Debreczeni István szolgált lelkészként Szalontán, Szatmáron, majd közel három évtizedet Temesváron. Tőkés László így emlékezett elődjére 1987 októberében: „Arany János egy kicsit az volt Debreczeni számára, mint Krisztus. De mindenképpen az volt benne az alázat mindkettőjük iránt, mely önmagát megalázva magasztaltatott fel férfiasan nehéz és bátor szolgálatában...” Bodor Pál többször is írt róla. Egyik jegyzetében így méltatja: „...1974-es regényemben is nevében szerepeltettem. Nagyszerű szónok volt, művelt irodalmár, az Arany János Társaság elnöke...”

Debreczeni István 1965. április 6-án települt át Romániából Magyarországra, pontosabban Berettyóújfaluba, s fiánál lakott – átellenben a bírósággal – 1973. január 8-án bekövetkezett haláláig. Nem messze innen áll az Arany János-szobor, ez is Isten ajándéka volt! Mert ez egy ilyen város! Trianon sok falut elsorvasztott, de Berettyóújfalu városi létét köszönheti a tragédiának. És még mást is... Kabos Endre 1936-ban a kis bihari településen ülteti el a berlini olimpián kapott tölgyet, és nem Váradon. A háromalakos Tisza Kálmán szobornak már mostohább sorsa volt. A Kálvin téren állt sokáig, hogy bebocsátást nyerjen Váradra. Erdély visszacsatolását követően ez meg is történt, de nem sokáig örülhettek a Pece-parti Párizs lakói, mert az ércszobrokat – egy nemzetközi egyezmény alapján – beolvasztották.

Évtizedekkel később a személyi kultusz fokozatos térnyerésének és a különös határmenti helyzetnek köszönhetően adományozta mintegy ötven darab festményét Xantus Gyula a Bihari Múzeumnak és végül, de nem utolsó sorban az említett okok miatt kaphatta meg a bihari régió központja a Nagyszalontának szánt Arany János szobrot 1985. május 1-jén. A pálcája már eltörtött, de azóta rendületlen nézi a róla elnevezett gimnázium szocreál homlokzatát. Kiss István újra fogalmazta ezt a művét, amely a szalontai templomkertben ül egy hasonló lócán. Ennek nem is volt pálcája, mert már hazaért. Vigyázza tekintetével a többi híres szalontai szülőttel. Mindegyik megérdemel egy-egy főhajtást és jó hallani, mikor megszólal a harangtoronyban az ismert dallam: „Éljen a magyar szabadság, éljen a haza!”

